

ISU “STATELESS” DALAM KALANGAN ETNIK KURDIS DI TURKI: PUNCA DAN IMPLIKASI

STATELESS KURDS IN TURKEY: ROOTS CAUSES OF THE CONFLICT AND ITS IMPLICATION

Ermah Gusman¹

Universiti Malaysia Sabah
mymyalonto@gmail.com

ABSTRACT

This article is regarding the stateless issue among the Kurds in Turkey. It is undeniable that this issue has clearly affected the political institution in Turkey and has been a big concern to the international community. Hence, a thorough research on this issue has its significant importance. The failure of the Treaty of Sevres 1920 had brought to the partition plan of the Kurdistan's territory that later became a state-border for Turkey, Syria, Iran and Iraq. As a result of the partition plan, the Kurds in Turkey had lost their territory and the Kurds are known as one of the largest stateless group today. The stateless issue among the Kurds in Turkey has led to a severe diaspora among them to several countries especially in the Europe. The Kurds' nationalist organizations such as PKK (Kurdish Worker's Party) were involved in the attempt of self-determination to gain autonomy in Kurdistan. The Kurds in diaspora were also associated with self- determination and the promotion of nationalism through the encouragement of the Kurds' language and culture especially in the liberal west countries.

Keywords: Diaspora, Kurdis, Self-determination, Stateless, Treaty of Lausanne 1923

ABSTRAK

Penulisan ini adalah mengenai isu *stateless* (tidak bernegara) bangsa Kurdis di Turki. Kajian mengenai isu ini adalah sangat signifikan kerana isu ini telah memberi kesan terhadap institusi politik di Turki dan secara tidak

langsung turut menjadi perhatian masyarakat antarabangsa. Kegagalan Perjanjian Sevres pada tahun 1920 telah menyebabkan wilayah Kurdistan terpaksa dibahagikan dan dijadikan sempadan kepada empat buah negara iaitu Turki, Syria, Iran dan Iraq. Pembahagian sempadan tersebut telah menyebabkan etnik Kurdis di Turki kehilangan wilayah dan menjadi antara golongan *stateless* yang terbesar pada hari ini. Isu *stateless* etnik Kurdis di Turki juga telah membawa kepada diaspora yang besar ke beberapa buah negara terutamanya di Eropah. Usaha *self-determination* etnik Kurdis yang memperjuangkan kemerdekaan wilayah Kurdistan giat dijalankan oleh pergerakan nasionalis Kurdis di Turki terutamanya PKK (Kurdish Workers' Party). Etnik Kurdis yang berada di dalam diaspora juga turut menjalankan usaha *self-determination* dan mempromosikan semangat nasionalisme dalam kalangan mereka dengan penerapan budaya dan bahasa Kurdis terutamanya mereka yang berada di negara-negara barat yang bersifat liberal.

Kata kunci: Diaspora, Kurdis, Perjanjian Lausanne 1923, *Self-determination*

Pengenalan

Masalah *stateless* yang dihadapi oleh masyarakat Kurdis di Turki mempunyai hubung kait yang rapat dengan faktor sejarah Turki semenjak empayar Uthmaniyyah lagi. Tanah Kurdistan yang pada awalnya dikenali sebagai "*The Land of Kurds*" kini terbahagi kepada beberapa wilayah iaitu Turki, Iran, Syria dan Iraq dan menyebabkan etnik Kurdis di negara-negara tersebut terumbang-ambing dan tidak mendapat pengiktirafan serta status kewarganegaraan daripada kerajaan-kerajaan yang mereka duduki tersebut. Minoriti Kurdis di Turki merupakan antara etnik Kurdis yang masih berjuang untuk mendapatkan hak mereka iaitu tanah Kurdistan yang pernah dijanjikan sebelum ini sewaktu Perjanjian Sevres pada tahun 1920. Menurut Cevdet (1913), seorang intelektual Kurdis-Uthmaniyyah telah membuat satu kenyataan iaitu "*We are in a period in which nationalities are being decided and recognized.*", yang bermaksud nasionaliti merupakan satu perkara yang perlu ditentukan dan diiktiraf pada hari ini. Namun begitu, sehingga ke hari ini identiti dan nasionaliti etnik Kurdis masih belum mendapat pengiktirafan. Penulisan ini akan membincangkan mengenai punca tercetusnya isu *stateless*

dalam kalangan etnik Kurdis di Turki serta implikasi isu *stateless* tersebut kepada etnik Kurdis itu sendiri.

Metod kajian

Penulisan ini merupakan ulasan literatur mengenai isu melibatkan etnik Kurdis di Turki. Metod yang digunakan oleh penulis adalah data sekunder yang diperoleh daripada buku, jurnal, artikel dan sumber internet.

Dapatan Kajian

Konsep Self-determination dan Hak Asasi Manusia

Isu melibatkan etnik Kurdis di Turki sememangnya berkait rapat dengan konsep *self-determination*. Konsep ini berkembang sewaktu pasca perang dunia pertama iaitu selari dengan fasa berlakunya konflik melibatkan etnik Kurdis di Turki dengan kerajaan Turki pada waktu itu. Konsep *self-determination* sedikit sebanyak dipengaruhi oleh konsep atau idea yang diguna pakai di peringkat antarabangsa seperti nasionalisme, liberalisme dan demokrasi¹. Perpecahan Empayar Uthmaniyyah dan Austro-Hungarian merupakan antara contoh yang menunjukkan perkembangan konsep ini apabila peristiwa-peristiwa tersebut telah menyebabkan wujudnya banyak kumpulan-kumpulan yang menginginkan kerajaan sendiri atau pemerintahan yang bercorak autonomi². Kewujudan negara-negara baharu sewaktu era dekolonisasi telah menyebabkan konsep *self-determination* merupakan salah satu konsep yang diperjuangkan untuk mencapai kemerdekaan.

Konsep *self-determination* terbahagi kepada dua aspek iaitu *external self-determination* dan *internal self-determination*. Bagi *external self-determination*, konsep ini meliputi tiga elemen iaitu yang pertama, dasar tidak campur tangan aktor luar (*non-interference*) terhadap isu domestik

---

¹ Kaya, Zeynep N. 2012. *Maps into Nations: Kurdistan, Kurdish Nationalism and International Society*. Department of International Relations. London: The London School of Economics and Political Science. Hlm 50.

² *Ibid.*

sebuah negara. Elemen yang pertama ini juga secara langsung berkait rapat dengan kedaulatan sebuah negara itu. Elemen yang kedua adalah undang-undang dan dekolonisasi yang berlangsung di sebuah negara.

Elemen kedua juga menjadi asas kepada perkembangan hak asasi manusia berkenaan konsep ini iaitu “*right to self-determination*”³. Seterusnya, elemen yang ketiga pula adalah elemen yang sangat penting di dalam konsep ini iaitu mengenai hak orang-orang asal atau “*indigenous*” yang juga melibatkan isu pemisahan (*secession*). Pemisahan yang berlaku biasanya dipengaruhi oleh dua faktor utama iaitu, ketidakadilan sebuah kerajaan itu dan juga yang kedua, pemisahan menjadi satu norma dalam konteks penyertaan politik (*political participation*)⁴.

Internal self-determination pula boleh dibahagikan kepada dua aspek iaitu kumpulan autonomi dan kerajaan demokratik. Perkembangan hak asasi manusia telah membawa kepada penerimaan norma-norma hak asasi manusia yang diguna pakai oleh masyarakat antarabangsa. Kesedaran mengenai kepentingan hak asasi manusia telah menyebabkan konsep kedaulatan sebuah negara itu menjadi lemah. Oleh sebab itu, aspek *self-determination* itu sering menjadi perdebatan dalam kalangan masyarakat antarabangsa. Aspek dalaman *self-determination* ini juga dikaitkan dengan hak atau kebebasan sebuah kumpulan masyarakat itu mengamalkan demokrasi di dalam kerajaan yang sedia ada. Tambahan lagi, aspek dalaman *self-determination* ini juga ditekankan di dalam sebuah kenyataan yang dilakukan oleh PBB (Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu) iaitu aspek dalaman ini adalah sangat penting dalam konteks kebebasan dan keinginan masyarakat itu sendiri dalam mencorakkan kerajaan yang memerintah. Kenyataan ini juga ada disebut di dalam artikel 21, *Universal Declaration of Human Rights* bahawa autoriti sebuah kerajaan itu adalah berasaskan pilihan atau keinginan masyarakat itu sendiri yang dilakukan melalui pilihan raya yang telus⁵.

Konsep *self-determination* sememangnya sangat sinonim dengan konsep hak asasi manusia. Konsep *self-determination* diserapkan di dalam Piagam PBB dengan menjadikan konsep ini sebagai salah sebahagian daripada hak asasi manusia iaitu *International Covenants of Human Rights*

---

³ Rujuk “*Self-Determination of Indigenous Peoples within the Human Rights Context: A Right to Autonomy?*” dalam lawanddevelopment.org hlm 17.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.* Hlm 20.

(*common Article 1*) dan *Unpresented Nations and Peoples Organization* yang menegaskan bahawa konsep *self-determination* merupakan hak setiap individu atau kumpulan yang perlu dilindungi⁶. Di dalam artikel 1(2), Piagam PBB, juga ada menyatakan tentang peranan PBB yang perlu sentiasa menghormati prinsip hak kesamarataan dan *self-determination* dalam kalangan masyarakat⁷. Smith (2010), menjelaskan mengenai hak-hak sesebuah kumpulan berkenaan *self-determination* iaitu hak untuk mengamalkan tradisi sesebuah etnik tertentu, bangsa dan identiti, budaya, penyatuan bahasa, agama dan kepercayaan, wilayah dan yang terakhir adalah amalan ekonomi tradisi sesebuah kumpulan tersebut⁸. Bagi kes etnik Kurdis di Turki, perjuangan *self-determination* mereka adalah lebih kepada identiti bangsa Kurdis iaitu pengiktirafan identiti Kurdis di Turki serta perjuangan ke atas wilayah Kurdistan atau "*The Land of Kurds*".

Menurut Smith (2010), konsep *self-determination* pada hari ini mempunyai makna yang lebih luas dan tidak semestinya terikat dengan dekolonisasi sahaja. Pertama, *self-determination* boleh melibatkan hak sesebuah masyarakat untuk mendapatkan kemerdekaan dan menentukan status antarabangsa mereka⁹. Kedua, *self-determination* juga merupakan hak sesebuah populasi di dalam sesebuah negara tersebut untuk menentukan bentuk kerajaan mereka dan mempunyai hak untuk melibatkan diri dalam kerajaan tersebut¹⁰. Ketiga, setiap negara mempunyai hak untuk mempertahankan kedaulatan kerajaannya dan juga mempunyai hak untuk memerintah kerajaannya tanpa sebarang campur tangan daripada kuasa luar¹¹. Seterusnya yang keempat, hak minoriti untuk mendapatkan hak keistimewaan termasuklah hak autonomi dalam konteks ekonomi dan

---

⁶ Artikel 1(1): "*All peoples have a right to self-determination; by virtue of that they are free to determine their political status and freely pursue their economic, social, and cultural development.*", merujuk kepada hak setiap individu atau rakyat di dalam sesebuah negara untuk menentukan status politik mereka sendiri.

⁷ Artikel 1(2) itu juga menekankan tentang konsep *self-determination* yang melibatkan *conomic self-determination*".

⁸ Smith, Rhona K.M. 2010. *Textbook on International Human Rights*. New York: Oxford University Press. Hlm 277.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*

kebudayaan mereka¹². Kelima, hak sesebuah negara untuk membangunkan kebudayaan, ekonomi dan sosial mereka¹³.

Punca Tercetusnya Isu “Stateless” dalam Kalangan Etnik Kurdis di Turki selepas Perang Dunia Pertama

Setiap negara pada hari ini sudah pasti mempunyai bangsa yang mencerminkan identiti sesebuah negara tersebut. Konsep negara-bangsa pada hari ini juga sudah menjadi konsep yang sangat meluas digunakan di kebanyakan negara. Namun begitu, masalah *stateless* yang menimpa masyarakat Kurdis di Turki menunjukkan bahawa dalam konteks dunia moden kini, masih terdapat kumpulan-kumpulan minoriti seperti mereka yang masih berusaha untuk mendapatkan pengiktirafan. Mereka merupakan golongan yang mempunyai bangsa tetapi tidak mempunyai wilayah mereka sendiri. Selepas kejatuhan Empayar Uthmaniyah, kerajaan Turki yang baharu berusaha untuk membentuk negara-bangsa dengan hanya mengutamakan sebuah bangsa sahaja iaitu bangsa Turki¹⁴. Usaha tersebut telah menyebabkan kumpulan minoriti Kurdis tidak mendapat kebebasan untuk mempraktikkan budaya atau cara hidup mereka sebagai etnik Kurdis di Turki¹⁵. Bahasa Kurdis menjadi bahasa yang sensitif di Turki kerana bahasa tersebut tidak boleh digunakan di tempat-tempat awam¹⁶.

Perang dunia pertama merupakan fasa permulaan isu *stateless* etnik Kurdistan di Turki. Kesetiaan etnik minoriti Kurdis ke atas Turki terbukti sewaktu perang dunia pertama apabila etnik Kurdis ini menyebelahi Turki dan berperang untuk Turki¹⁷. Setelah kekalahan Empayar Uthmaniyyah pada tahun 1918, pada tahun 1920 termeterainya Perjanjian Sevres yang bukan

---

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Barkey, Henri J. & Fuller, Graham E. 1998. *Turkey's Kurdish Question*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Hlm 10.

¹⁵ Bood, Sofie. 2013. *Securitising Kurdistan: How the Kurdish Question has Affected, and been Affected by, Turkey's Security Policies 1984-2005*. Joint Faculties of Humanities and Theology. Lund: Lund University.
<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=3878579&fileId=3878580> B.A Thesis, Hlm 22.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Barkey, Henri J. & Fuller, Graham E. 1998. *Turkey's Kurdish Question*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Hlm 9.

sahaja menjanjikan wilayah kepada Armenia tetapi juga ingin memberikan autonomi sepenuhnya kepada Kurdistan. Akan tetapi, Perjanjian Sykes-Picot yang ditandatangani pada tahun 1916 telah memberi kesan kepada hampir kesemua negara di timur tengah dari segi geografi politik termasuklah Kurdistan. Hal ini kerana, pada awalnya, wilayah Kurdistan yang telah dijanjikan di dalam Perjanjian Sykes-Picot bersama Perjanjian Sevres ditentang oleh ramai nasionalis Turki pada waktu itu¹⁸. Nasionalis Turki menginginkan agar wilayah Kurdistan tersebut sebaiknya diberikan kepada etnik Turki dan hal ini telah menyebabkan kegagalan Perjanjian Sevres yang merupakan peluang keemasan bagi etnik Kurdis di Turki untuk mendapat pengiktirafan dan wilayah mereka.

Pembahagian Wilayah Turki

Perjanjian dan juga konferens banyak diwujudkan di antara jangka waktu tahun 1916 sehinggalah tahun 1923 bagi mencari solusi kepada konflik yang berlaku di Turki terutamanya sewaktu perang dunia pertama. Puak Kurdistan juga telah diberi harapan dalam mewujudkan pemerintahan sendiri tetapi gagal dan telah menjadikan mereka di antara etnik yang terbesar yang masih tidak mempunyai negara-bangsa yang tersendiri atau *stateless*. Pada tahun 1916, satu perjanjian rahsia yang melibatkan British dan Perancis telah dirangka sebagai usaha untuk membahagikan wilayah empayar Uthmaniyyah kepada kedua buah kuasa besar tersebut. Perjanjian tersebut adalah perjanjian Sykes-Picot yang secara keseluruhannya membahagikan wilayah Turki untuk berada di bawah taklukan British dan Perancis¹⁹. Perjanjian Sykes-Picot juga tidak menyentuh mengenai mana-mana wilayah Kurdistan²⁰.

Konferens San Remo yang berlangsung pada tahun 1920 juga merupakan antara peristiwa penting yang perlu ditekankan dalam membincangkan mengenai mandat Liga-Liga Bangsa atau *League of Nations*

---

¹⁸ Lewis, Robert P. 2008. *Prospects for an Independent Kurdistan?*. National Security Affairs. California: Naval Postgraduate School.
http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/4208/08Mar_Lewis.pdf?sequence=3 M.A Thesis Hlm 28.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

yang membahagikan wilayah Turki. Amerika Syarikat pada waktu itu berminat untuk menjadi sebahagian daripada mandat tersebut. Akan tetapi, menurut Lewis (2008), Presiden Amerika Syarikat pada waktu itu iaitu Woodrow Wilson tidak menyokong mandat berkenaan wilayah puak Kurdis dan sebaliknya beliau mengumpulkan puak Kurdis dan Turkis sebagai satu bangsa²¹. Perjanjian Sevres pada tahun 1920 kemudiannya dimeterai dan pembahagian wilayah Turki tersebut diperbaharui. Penubuhan wilayah Kurdistan juga dibincangkan di dalam Perjanjian Sevres 1920 di bawah artikel 64, iaitu:

“If within one year from the coming into force of the present Treaty the Kurdish peoples within the areas defined in Article 64 shall address themselves to the Council of the League of Nations in such a manner as to show that a majority of the population of these areas desires independence from Turkey, and if the Council then considers that these peoples are capable of such independence and recommends that it should be granted to them, Turkey hereby agrees to execute such a recommendation, and to renounce all rights and title over these areas”²².

Pelan pembahagian wilayah Turki di dalam Perjanjian Sevres 1920 terdapat di dalam rajah 1.1 di bawah.

²¹ *Ibid.* hlm 26

²² *Ibid.*

Rajah 1.1: *The Treaty of Sevres (1920)*

Sumber: Anderson, A (2003)

Perkembangan Perjanjian Lausanne 1923 pula telah menjadikan isu Kurdistan semakin kompleks. Pada awalnya, Perjanjian Sevres pada tahun 1920 sebelum ini ditandatangani oleh kerajaan Uthmaniyyah. Namun begitu, selepas Young Turks menjatuhkan kerajaan Uthmaniyyah, mereka berjaya mengambil alih kuasa untuk memerintah Turki. Dalam masa yang sama juga, Perjanjian Lausanne pada tahun 1923 akhirnya ditandatangani oleh Young Turks dan kerajaan Uthmaniyyah tidak memiliki sebarang kuasa untuk sama ada memersetujui atau tidak meluluskan perjanjian tersebut. Pelan pembahagian wilayah Turki di dalam perjanjian Lausanne terdapat di dalam rajah 1.2. Berbeza dengan Perjanjian Sevres, Perjanjian Lausanne gagal untuk menyentuh mengenai puak Kurdis yang telah memberi sokongan penuh terhadap kerajaan Turki sewaktu peperangan dengan kuasa barat²³. Perjanjian tersebut akhirnya telah membahagikan wilayah Kurdistan kepada Iran, Iraq, Syria dan Turki yang seterusnya mencetuskan dilema identiti di dalam kalangan etnik Kurdis.

Rajah 1.2: *The Treaty of Lausanne (1923)*

²³ Ciment, J. 1996. *The Kurds: State and Minority in Turkey, Iraq and Iran*. New York: Facts On File, Inc. Hlm 44.

Sumber: http://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_Lausanne

Pada tahun 1922, Kemal Ataturk telah menghapuskan konsep kesultanan yang telah lama menjadi identiti empayar Uthmaniyyah. Pada tahun 1924 pula, Kemal Ataturk telah menghentikan sistem khalifah di Turki, begitu juga dengan makhamah dan sekolah-sekolah yang memiliki unsur agama Islam. Ataturk ingin mewujudkan negara sekular yang sepenuhnya di Turki. Pemusnahan sistem khalifah di Turki bukan sahaja membawa kepada ketegangan di antara puak Kurdis dan Turkis, tetapi juga telah menyebabkan kemarahan muslim Kurdis di Turki (Ciment, J. 1996: 45)²⁴. Tindakan Ataturk memusnahkan sistem khalifah juga telah mencetuskan pemberontakan kumpulan shaykhs Kurdis seperti Shaykh Said menentang Ankara di bahagian timur Turki (Barkey, Henri J. & Fuller, Graham E. 1998: 10)²⁵. Di bawah pemerintahan Ataturk juga, beliau telah melakukan beberapa usaha untuk mewujudkan negara-bangsa di Turki. Sehubungan dengan itu, Ataturk telah menghapuskan semua sekolah, organisasi dan apa sahaja sistem yang melibatkan puak Kurdis di Turki. Segala agenda Ataturk mengenai pemerintahan Turki telah menyebabkan kumpulan nasionalis Kurdis tidak menyenangi pemerintahan Ataturk²⁶.

Isu “Stateless” dalam Kalangan Etnik Kurdis di Turki Menyebabkan Berlaku Diaspora yang Besar Sewaktu Era Pasca Perang Dunia Pertama

Kemerdekaan Turki pada tahun 1923 merupakan satu peristiwa yang signifikan dengan isu “stateless” dalam kalangan etnik Kurdis di Turki. Sejak tahun 1923 juga, persoalan mengenai nasib etnik Kurdis membawa kepada tercetusnya keganasan di Turki yang seringkali melibatkan etnik Kurdis. Sewaktu Perjanjian Lausanne dimeterai, Turki secara langsung mendapat kemerdekaan sepenuhnya dan keadaan yang sebaliknya pula berlaku ke atas etnik Kurdis di Turki²⁷. Etnik Kurdis dikecualikan daripada

---

²⁴ *Ibid.* Hlm 45.

²⁵ Barkey, Henri J. & Fuller, Graham E. 1998. *Turkey's Kurdish Question*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
https://www.carnegie.org/media/filer_public/c5/3f/c53f7ed9-172e-45b0-88a3d4f19351/ccny_book_1998_turkey.pdf , hlm 10. 95a2-

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Bood, Sofie. 2013. *Securitising Kurdistan: How the Kurdish Question has Affected, and*

pemberian wilayah di dalam Perjanjian Lausanne dan telah mencetuskan konflik dan penentangan dalam kalangan etnik Kurdis. Kesan daripada tindakan kerajaan Turki tersebut, ramai di antara etnik Kurdis yang tinggal tanpa memiliki kewarganeraan atau identiti nasional di Turki. Ramai juga di antara mereka yang terpaksa bermigrasi ke luar negara bukan sahaja di dalam lingkungan timur tengah tetapi di seluruh dunia.

Antara impak yang jelas yang dapat dilihat selepas tercetusnya masalah *stateless* dalam kalangan mereka adalah isu diaspora secara besar-besaran yang berlangsung sewaktu pasca perang dunia pertama. Situasi Kurdistan ini seakan-akan sama seperti apa yang berlaku ke atas kaum Yahudi yang menyebabkan diaspora mereka secara besar-besaran di seluruh dunia. Jadual 1 menunjukkan jumlah diaspora etnik Kurdis secara umumnya di beberapa negara. Tambahan lagi, Menurut Barkey dan Fuller (1998), etnik Kurdis di Turki hanya mewakili 50 peratus daripada jumlah keseluruhan etnik Kurdis di Timur Tengah²⁸. Migrasi penduduk Turki ke Eropah menunjukkan perubahan yang ketara pada tahun 1970an. Pada awalnya, etnik Kurdis yang bermigrasi ke Eropah kebanyakannya datang daripada bahagian Turki barat dan Turki tengah²⁹. Namun begitu, keadaan ini berubah apabila penduduk dari Turki timur semakin ramai bermigrasi ke Eropah bukan hanya disebabkan peluang pekerjaan yang lebih banyak di Eropah tetapi juga disebabkan oleh penindasan di Turki timur yang secara tidak langsung membantutkan perkembangan ekonomi mereka³⁰. McDowall (2007) menyatakan bahawa pada awalnya etnik Kurdis yang bermigrasi akan memperkenalkan diri mereka sebagai bangsa Turkis kerana sebahagian daripada mereka memiliki nasionaliti Turkis.

---

been Affected by, Turkey's Security Policies 1984-2005. Joint Faculties of
and Theology. Lund: Lund Humanities
University.
[http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=3878579](http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=3878579&fileId=3878580)
&fileId=3878580 B.A Thesis, hlm 16

²⁸ Barkey, Henri J. & Fuller, Graham E. 1998. *Turkey's Kurdish Question.* New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

https://www.carnegie.org/media/filer_public/c5/3f/c53f7ed9-172e-45b0-88a3d4f19351/ccny_book_1998_turkey.pdf, hlm 2. 95a2-

²⁹ McDowall, D. 2007. *A Modern History of the Kurds.* New York: I.B. Tauris & Co Ltd. Hlm 456.

³⁰ *Ibid.*

Jadual 1: Jumlah Diaspora Etnik Kurdis

Rantau	Negara	Jumlah
Eropah	Jerman	500,000
	Perancis	100,000-120,000
	Belanda	70,000-80,000
	Switzerland	7,531
	Belgium	50,000-60,000
	Austria	50,000-60,000
	Sweden	25,000-30,000
	United Kingdom	20,000-25,000
	Greece	20,000-25,000
	Denmark	8,000-10,000
	Norway	4,000-5,000
	Itali	3,000-4,000
	Finland	3,916
	Rusia:	
	Siberia	35,000
Krasnodar	30,000	
Asia Tengah	Kazakhstan	30,000
	Turkmenistan	50,000
	Kirghizia	20,000
	Uzbekistan	10,000

	Tajikistan	3,000
Kaukasus	Armenia	75,000
	Azerbaijan	12,000-30,000
	Georgia	40,000
Timur Tengah	Lubnan	75,000-100,000
Amerika Utara	Kanada	7,140
	Amerika Syarikat	15,000-20,000
Oceania	Australia	2,845
	New Zealand	603

Sumber: Hassanpour, A. & Mojab, S. (2005)

Namun begitu, setelah pengaruh politik dalam kalangan pelajar-pelajar Kurdis di Eropah semakin kukuh, bangsa Kurdis di Eropah mula membahasakan diri mereka sebagai etnik Kurdis. Proses ini terus berlangsung sehinggakan mereka berusaha untuk mendapatkan pengiktirafan daripada negara-negara di Eropah yang mereka duduki agar negara-negara berkenaan memberi peluang kepada mereka untuk mengamalkan kebudayaan dan bahasa Kurdistan. Kesannya, pada akhir tahun 1970an, kelas-kelas bahasa Kurdistan yang umum iaitu Kirmanji banyak dijalankan di beberapa negara di Eropah³¹. Setiap konflik yang berlangsung di Turki yang melibatkan etnik Kurdis akan menyebabkan hampir ribuan hingga ratusan ribu penduduk Kurdis yang meninggalkan Kurdistan. Pada pertengahan tahun 1980an, dianggarkan hampir 500,000 etnik Kurdis yang berada di Eropah dan jumlah ini bertambah sehingga mencatat hampir 750,000 pada tahun 1999³².

Melihat pada Jadual 1, ramai di antara etnik Kurdis yang bermigrasi ke Eropah terutamanya negara Jerman yang menunjukkan bilangan paling

³¹ McDowall, D. 2007. *A Modern History of the Kurds*. New York: I.B. Tauris & Co Ltd. Hlm 457.

³² *Ibid.*

tinggi iaitu sebanyak 500,000. Jumlah tersebut adalah sangat relevan dengan kenyataan Kaya (2012) iaitu migrasi etnik Kurdis daripada Turki pada tahun 1960an yang banyak bertempat di Eropah³³. Selain itu, migrasi terbesar yang pernah berlangsung dalam kalangan etnik Kurdis ke Eropah adalah pada tahun 1970an, 1980an dan 1990an. Bilangan kedatangan etnik Kurdis ke Eropah pada tahun-tahun berikut semakin meningkat dari tahun ke tahun. Hal ini adalah disebabkan oleh beberapa konflik politik yang berlangsung di timur tengah. Tidak dapat dinafikan, kegagalan kerajaan Turki mengiktiraf etnik Kurdis dan wilayah mereka telah membawa kepada migrasi besar-besaran di seluruh dunia terutamanya di Eropah yang mencatatkan bilangan yang tertinggi berbanding rantau-rantau lain.

Tambahan lagi, menurut Baser & Swain (2010), etnik Kurdis yang datang ke Jerman biasanya akan mempraktikkan bahasa dan budaya mereka tanpa sebarang penindasan atau kekangan daripada mana-mana pihak seperti apa yang mereka alami sewaktu berada di bawah kerajaan Turki³⁴. Etnik Kurdis yang berada di Eropah biasanya akan terlibat dengan pekerjaan-pekerjaan seperti buruh kasar. Ramai juga antara mereka yang akan mengambil inisiatif untuk membuka restoran dan kedai sebagai punca pendapatan mereka di beberapa negara tersebut. Namun begitu, seperti yang dijelaskan oleh Barkey & Fuller (2010), ramai di antara etnik Kurdis ini terlibat dengan aktiviti-aktiviti gelap seperti penyeludupan dadah dan perkara yang sama juga berlaku di Eropah. Kebanyakan etnik Kurdis terlibat dengan geng mafia, penyeludupan dadah adalah kerana ingin memberi saluran berbentuk wang kepada kumpulan-kumpulan nasionalis etnik mereka sama ada di Turki atau di Eropah seperti PKK dan "*Grey Wolves*". Hal ini secara tidak langsung memberi kesan kepada perspektif sesetengah masyarakat di Eropah mengenai etnik Kurdis. Tidak dapat dinafikan, kedatangan mereka ke Eropah adalah diterima baik oleh masyarakat Eropah, akan tetapi sesetengah etnik Kurdis yang terlibat dengan kegiatan-kegiatan gelap telah menyebabkan masyarakat Eropah agak skeptikal terhadap etnik Kurdis ini di Eropah.

Kumpulan-kumpulan etnik Kurdis di Eropah juga mewujudkan hubungan di antara mereka untuk mempromosikan idea mengenai penyatuan bangsa dan identiti nasional etnik Kurdis itu sendiri. Mereka dapat bersatu

---

³³ Rujuk Kaya (2012), hlm 157

³⁴ Rujuk Baser & Swain (2010). Hlm 51.

dan mengukuhkan identiti mereka melalui pertubuhan-pertubuhan mereka sendiri atas dasar nasionalisme. Kaya (2012) juga menyatakan bahawa usaha etnik Kurdis untuk mempersembahkan identiti Kurdis mereka sebagai identiti “*homogeneous*” merupakan satu usaha yang signifikan dalam meraih sokongan di peringkat antarabangsa mengenai isu “*stateless*” mereka yang berlangsung di timur tengah khususnya di Turki³⁵.

McDowall (2007) juga menjelaskan bahawa ramai di antara etnik Kurdis yang datang dari Turki bermigrasi ke negara Eropah khususnya negara Jerman. Menurutnya lagi, etnik Kurdis yang datang daripada Turki juga dipercayai merupakan golongan petani sewaktu mereka menetap di Turki dan memiliki tahap literasi yang sangat rendah³⁶. Hal ini sebenarnya sangat berkait dengan situasi etnik Kurdis di Turki yang dinafikan kewarganegaraan dan identiti nasional mereka. Mereka tidak mendapat pendidikan di Turki kerana status mereka sebagai etnik Kurdis. Peluang pekerjaan di Turki juga biasanya hanya menumpukan etnik Turki sahaja dan etnik Kurdis kekal dengan sistem pertanian mereka di kawasan pergunungan. Etnik Kurdis di Turki seolah-olah disisihkan oleh masyarakat Turki dan hal ini menyebabkan mereka terus ketinggalan jauh daripada arus pemodenan di Turki. Oleh sebab itu, ketika mereka berhijrah ke Eropah, mereka tidak mempunyai tahap pendidikan yang baik kerana latar belakang mereka yang agak jauh ketinggalan dengan penduduk Turki itu sendiri.

Kesimpulan

Pengiktirafan sesebuah nasionaliti atau bangsa di dalam sesebuah negara adalah sangat signifikan kerana ia merupakan salah satu aspek di dalam hak asasi manusia yang perlu dihormati oleh semua pihak. Kegagalan sesebuah negara untuk mengiktiraf sesebuah bangsa atau nasionaliti akan memberi implikasi yang banyak dan mencetuskan situasi yang lebih kompleks. Hal ini kerana, sesebuah bangsa yang tidak diiktiraf akan berhadapan dengan situasi yang menyukarkan mereka untuk menerima kelebihan seperti rakyat yang diiktiraf iaitu peluang pendidikan, pekerjaan, rawatan kesihatan dan

---

³⁵ Rujuk Kaya, Zeynep N. 2012. *Maps into Nations: Kurdistan, Kurdish Nationalism and International Society*. Department of International Relations. London: The London School of Economics and Political Science. Hlm 161.

³⁶ Rujuk McDowall (2007). Hlm 457.

sebagainya. Sama seperti apa yang dilalui oleh minoriti etnik Kurdis di Turki yang ketinggalan jauh dari perkembangan dan pembangunan di negara tersebut kerana mereka tidak menerima pengiktirafan sebagai warganegara di Turki meskipun mereka merupakan antara etnik asal dan memiliki tanah sendiri pada awalnya.

Kesan daripada isu tersebut, ramai di antara etnik Kurdis ini bermigrasi ke negara-negara luar khususnya di Eropah dan negara-negara barat yang liberal. Usaha "*self-determination*" dan "*nasionalisme*" etnik Kurdis ini giat berjalan semasa mereka bermigrasi di luar negara. Mereka menubuhkan beberapa persatuan yang membolehkan mereka berkumpul dan melakukan strategi untuk mengetengahkan isu "*stateless*" mereka kepada pertubuhan-pertubuhan antarabangsa. Mereka juga lebih bebas mengamalkan budaya mereka di negara luar berbandng di tempat asal mereka seperti penggunaan bahasa Kurdis. Isu *stateless* ini bukan lagi isu yang baharu dan isu ini sememangnya memerlukan perhatian penuh dan kerjasama yang utuh di antara kerajaan Turki, masyarakat antarabangsa dan pertubuhan-pertubuhan antarabangsa yang berkaitan bagi menangani isu ini atas dasar hak asasi manusia.

Rujukan

Artikel Jurnal

- Baser, B. & Swain, A. 2010. Stateless Diaspora Groups and their Repertoires of Nationalist Activism in Host Countries. *Journal of International Relations*. **8**(1):37-60.
http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/14820/Baser_Swain_Stateless_Diaspora36-59.pdf diakses pada 23 Oktober 2015
- Kapitan, T. 2006. Self-Determination and International Order. *The Monist*. **89**(2):356-370.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.405.5364&rep=rep1&type=pdf> diakses pada 23 Oktober 2015.
- Somer, Murat. 2004. Turkey's Kurdish Conflict: Changing Context, and Domestic and Regional Implications. *Middle East Journal*. **58**(2):235-253.
http://home.ku.edu.tr/~musomer/research_files/Somer%20MEJ_Kurdish%20Conflict.pdf diakses pada 24 Oktober 2015.

Buku

- Barkey, Henri J. & Fuller, Graham E. 1998. *Turkey's Kurdish Question*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Ciment, J. 1996. *The Kurds: State and Minority in Turkey, Iraq and Iran*. New York: Facts On File, Inc.
- McDowall, D. 2007. *A Modern History of the Kurds*. New York: I.B. Tauris & Co Ltd.
- Smith, Rhona K.M. 2010. *Textbook on International Human Rights*. New York: Oxford University Press

Thesis

- Bood, Sofie. 2013. *Securitisising Kurdistan: How the Kurdish Question has Affected, and been Affected by, Turkey's Security Policies 1984-2005*. Joint Faculties of Humanities and Theology. Lund: Lund University.
<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=3878579>

&fileOId=3878580 B.A Thesis, diakses pada 15 Desember 2015.

Kaya, Zeynep N. 2012. *Maps into Nations: Kurdistan, Kurdish Nationalism and International Society*. Department of International Relations. London: The London School of Economics and Political Science. http://etheses.lse.ac.uk/645/1/Zeynep_Maps_into_Nations.pdf Phd. Thesis, diakses pada 15 Desember 2015.

Lewis, Robert P. 2008. *Prospects for an Independent Kurdistan?. National Security Affairs*. California: Naval Postgraduate School. http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/4208/08Mar_Lewis.pdf?sequence=3 M.A Thesis, diakses pada 15 Desember 2015.

Sumber internet

Carley, P. 1996. *Self Determination: Sovereignty, Territorial Integrity, and the Right to Secession*. Washington: The United States Institute of Peace. <https://www.usip.org/sites/default/files/pwks7.pdf> diakses pada 7 Desember 2015.

The Kurdish Peoples, <http://orvillejenkins.com/peoples/kurds.html> diakses pada 2 Desember 2015.

<http://thekurdishproject.org/history-and-culture/kurdish-history/sykes-picot-agreement/> diakses pada 20 Mei 2016.